

K jubileu Josefa Zumra

Ve stopách TGM

Se jménem Josefa Zumra jsem se poprvé setkal v době svých studií na libeňském gymnáziu, počátkem sedmdesátých let minulého století, když jsem si se zájmem přečetl jeho výbor z díla Ladislava Klímy, vydaný roku 1967.¹ Tehdy jsem netušil, že editor bydlí v Libni, zhruba pět set metrů od naší školy, v „Hrabalově“ ulici Na hrázi. O něco později, již jako posluchač pražské filosofické fakulty, jsem ve Filosofickém časopise ze šedesátých let studoval jeho články věnované dějinám české filosofie; to už jsem znal autorovu biografii a věděl, že aktuálně (psal se rok 1975 či 1976) patří k filosofům oficiálně prohibitivním. V polovině osmdesátých let jsem pana doktora poznal osobně; měl tehdy na starosti památky obvodu Prahy 8, které občas objevoval čtenářům na stránkách Večerní Prahy či Svobodného slova. Velmi nás sblížil společný vztah k pomalu mizějící staré Libni, jejím pamětihodnostem a genui loci a Josef Zumr se spolu s Josefem Tichým posléze stali ideovými i edičními kmotry prvního vydání mé knížky Libeňskou minulostí, jež vyšlo na podzim roku 1989.²

Spolupráce tří Josefů pak pokračovala a ještě se zintenzivnila v polistopadové době na líše masarykovských studií, v zápase o zajištění a udržení nadačního Ústavu T. G. Masaryka i při budování akademického Masarykova ústavu. Trvala více než pětadvacet let a myslím si, že přinesla dobré plody. Když se dnes ohlížím za těmi dlouhými roky, shledávám, že Josef Zumr v jejich průběhu zůstal intelektuální, morální a osobnostní konstantou a že se kupodivu nijak zvlášť nezměnil ani jeho vzhled. Nechce se ani věřit, že letos slaví tak závratné životní jubileum...

* * *

- 1 Klíma, L., Vteřiny věčnosti. Prózy, listy, eseje, sentence. Uspořádal a předmluvu napsal Josef Zumr. Praha, Odeon 1967 (reedice 1989 a 1990). Edice Světová četba.
- 2 Tomeš, J., Libeňskou minulostí. Praha-Libeň 1989. Publikaci, jejíž vznik inicioval kulturní inspektor Prahy 8 Josef Tichý, vydal Obvodní kulturní dům v Praze 8. Josef Zumr se na ní podílel jako lektor (uveden v tiráži), bohatou obrazovou přílohu tvořily (vedle historických snímků) vybrané fotografie Ladislava Michálka, knížku graficky upravil a obálku navrhl Oldřich Hamera (všichni tři patřili k okruhu přátel Bohumila Hrabala). O dvanáct let později vyšla ke stému výročí připojení Libně ku Praze rozšířená reedice díla (Tomeš, J., Libeňskou minulostí. Praha, nakladatelství Marolli 2001), kde je na straně 87 připomenuto libeňské působení manželů Zumrových a otištěna fotografie jejich někdejšího domku v ulici Na hrázi.

Josef Zumr se narodil 19. března 1928 v Úmyslovicích u Poděbrad v úřednické rodině, většinu dětství a mládí však prožil v Táboře, kde roku 1947 maturoval na reálném gymnáziu. V letech 1947–1951 vystudoval filosofii a slovanské literatury na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Studia uzavřel roku 1952 doktorátem z filosofie na základě obhajoby práce *A. I. Gercen a česká společnost*. Při její přípravě se poprvé dostal do kontaktu s tehdy ještě působícím Ústavem T. G. Masaryka, když mu jeden z jeho fakultních učitelů, doc. dr. Jan Patočka, tehdy pracovník tohoto ústavu, umožnil studovat literaturu v Masarykově knihovně.

V roce 1951 se Josef Zumr oženil se slovanskou filoložkou a překladatelkou dr. Jiřinou Růžičkovou (1928–2021), posléze dlouholetou redaktorkou nakladatelství Odeon, s níž pak žil sedmdesát let ve šťastném, harmonickém manželství vzájemně se podporujících intelektuálních osobností, požehnaném dvěma dcerami: Hanou (*1955) a Jiřinou (*1958).³

Již během studií pracoval Josef Zumr jako redaktor Slovanského nakladatelství a Státního pedagogického nakladatelství. V roce 1953 nastoupil do nově zřízeného Kabinetu pro filosofii Československé akademie věd, později přeměněného na Filosofický ústav ČSAV, a působil zde nejprve v pozici vědeckého aspiranta, od roku 1956 vědeckého pracovníka a v letech 1968–1970 jako zástupce ředitele. Svou vědeckou práci zahájil studiem filosofických a ideově politických názorů českých radikálních demokratů poloviny 19. století, posléze se pak zaměřil především na vliv herbartismu v českém a německém filosofickém myšlení (roku 1964 obhájil kandidátskou disertaci *Johann Friedrich Herbart a český herbartismus* a následně publikoval studie o vlivu herbartismu na estetické koncepty Josefa Durdíka a Otakara Hostinského) a na dějiny české filosofie 19. a 20. století, zejména na dílo Augustina Smetany, Otakara Hostinského, T. G. Masaryka a J. L. Fischera. Zvláštní pozornost věnoval dílu Ladislava Klímy, jež pro své současníky objevil výborem *Vteřiny věčnosti*,⁴ uvedeným zásadní studií, v níž tohoto svérázného českého myslitele definoval jako předchůdce ateistické odnože existencialismu a zároveň specifického představitele umělecké avantgardy.⁵ Od konce padesátých let usiloval o rehabilitaci strukturalismu, tehdy zatracovaného komunistickými ideologií, a spolu s Karlem Kosíkem a Robertem Kalivodou razil reformní přístupy v oblasti marxistické společenskovědní metodologie. Jeho dominující zájem historicko-filosofický a estetický přitom postupoval výrazný vztah k moderní české literatuře, výtvarnému umění a kultuře vůbec.

3 O dr. Jiřině Zumrové viz blíže: Tomeš, J., Za první dámou Odeonu. *Lidové noviny*, 13. 9. 2021, s. 9.

4 Viz výše pozn. č. 1.

5 Tuto studii, jež nese název „Filosof hrdé lidskosti“, přetiskl *Filosofický časopis* spolu s komentářem J. Mervarta v rubrice *Documenta philosophiae*. Viz *Filosofický časopis*, 66, 2018, č. 1, s. 109–128.

Již v padesátých, ale zejména v šedesátých a devadesátých letech publikoval dr. Zumr řadu studií v českých i mezinárodních odborných časopisech a sbornících a mnohé výrazné postavy české filosofie představil také ve svých heslech, která napsal pro zahraniční filosofické slovníky.⁶ Přispíval též do dobových českých kulturních periodik, mimo jiné do *Literárních novin (Literárních listů/Listů)*, *Plamene* či *Orientace*. V šedesátých letech, kdy patřil k protagonistům demokratizačního proudu v humanitních vědách, řídil výzkumný úkol syntetického zpracování dějin československé filosofie a v letech 1968–1970 vedl mezioborový tým Československé akademie věd pro studium dějin českého myšlení. V onom čase krátkodobě přednášel o historii české filosofie na vědeckých pracovištích a univerzitách ve Varšavě, v Moskvě, Východním Berlíně, v Cáchách, Heidelbergu, Řezně, na domácí půdě pak koncem šedesátých let na Filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde se připravovala jeho habilitace, zmařená pak v důsledku politického vývoje po roce 1969.

V letech 1968–1969 se Josef Zumr významně podílel na pokusu o obnovu Ústavu T. G. Masaryka, administrativně zrušeného roku 1954. Navázal spolupráci s kurátorem ústavu, reaktivovaným na jaře 1968, zejména s jeho členem, mluvčím a posléze předsedou profesorem Janem Patočkou, s nímž také vypracoval plán na začlenění Masarykova ústavu do rámce Československé akademie věd jakožto zvláštního, samostatného pracoviště tehdejšího Filosofického ústavu. Tímto řešením měly být překonány různé organizační a byrokratické překážky, od samého začátku stojící v cestě rychlé restituci ústavu a postupně silící po srpnu 1968. Pro svůj návrh získal pak Josef Zumr podporu vedení Filosofického ústavu i Kolegia pro filosofii a sociologii Československé akademie věd v čele s profesorem Jindřichem Srovnalem. Návrh mělo schválit IX. zasedání Přípravné komise České akademie věd,⁷ konané 25. června 1969, avšak vzhledem k postupující normalizaci musel být na poslední chvíli stažen z programu.

Normalizační éra postihla záhy i samotného dr. Zumra, jenž byl roku 1974 z politických důvodů propuštěn z Akademie věd a v následujících patnácti letech se živil jako překladatel z ruštiny a polštiny (takzvaně „ve svobodném povolání“), jehož jméno se střídavě mohlo a nemohlo objevovat v tiráži přeložených knih. Své filosofické a literární texty tehdy publikoval především v ineditních sbornících k jubileím svých podobně postižených kolegů a přátel: Karla Kosíka, Vladimír Preclíka, Miroslava Červenky, Roberta Kalivody,

6 Za všechny zde uvedme např. následující filosofické lexikony: *Filosofskaja enciklopedija*. I a III (Moskva, Institut filosofii AN SSSR 1960 a 1964); *Slownik filozofów*. I (Warszawa, Wydawnictwo PWN 1966); *Encyclopédie philosophique universelle: Les Œuvres philosophiques dictionnaire*. III a IV (Paris, PUF 1992 a 1993) a *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (London, Routledge 1998).

7 Šlo o orgán, který byl tehdy vytvořen v rámci připravované, ale nakonec nerealizované federace Československé akademie věd.

Olega Suse, Zdeňka Pešata, Jaroslava Kolára a Bohumila Hrabala, k jehož pětasedmdesátinám v roce 1989 spolu s Milanem Jankovičem připravil a zredigoval sborník *Hrabaliana*, vydaný nejprve ještě jako samizdat a v roce 1990 pak již jako standardní knižní edice.⁸ Jeho studie „Osudy Ústavu T. G. Masaryka“ se objevila i v legendárním samizdatovém *Masarykově sborníku (TGM a naše současnost)* z roku 1980.⁹

V téže době se velmi záslužně uplatňoval v čestné funkci obvodního konzervátora památek v Praze 8, kde po léta bydlel. Svůj bytový problém totiž manželé Zumrovi řešili v roce 1958 koupí přízemního, takřka venkovského domku čp. 144/14 v ulici Na hrázi v Praze-Libni, kde se záhy úzce spřátelili se svým sousedem Bohumilem Hrabalem a jeho uměleckým okruhem. V jejich domku se pak od počátku šedesátých až do konce osmdesátých let (kdy se tato část Libně stala obětí asanace) scházela pestrá elitní společnost filosofů, literátů a výtvarných umělců, k níž vedle Bohumila Hrabala patřili mimo jiné filosofové Jan Patočka, Karel Kosík, Robert Kalivoda, Ivo Tretera, estetik a básník Vratislav Effenberger, spisovatel a výtvarník Jiří Kolář a sochař Vladimír Preclík a do níž občas zavítal i pozoruhodný zahraniční návštěvník, například v šedesátých letech nonkonformní ruský spisovatel a literární kritik sovětské éry Viktor Borisovič Šklovskij, jehož dílo překládala dr. Jiřina Zumrová do češtiny. A právě paní Jiřina byla hostitelkou této společnosti a duší tohoto salonu. Svému choti dokázala vytvořit dokonalé rodinné zázemí a byla mu velkou oporou v době jeho politické perzekuce v 70. a 80. letech. Zároveň stále působila v nakladatelství Odeon, kde byla v letech 1971–1991 editorkou tradiční brožované knižnice *Světová četba* a později i zástupkyní šéfredaktora, přičemž se v obou těchto funkcích velmi zasloužila o to, že si toto nakladatelství i v neblahém čase normalizace zachovalo svoji vynikající úroveň. V devadesátých letech se pak stala spolueditorkou *Sebraných spisů Bohumila Hrabala*¹⁰ i literárních prací Vladimíra Preclíka.

Ve funkci obvodního konzervátora usiloval Josef Zumr o ochranu a často záchranu historických památek osmého pražského obvodu, o jejich fotografickou dokumentaci a publicitu v širší veřejnosti. Přitom dělně spolupracoval s tehdejší mladým a nekonvenčním kulturním inspektorem Josefem

8 Viz Jankovič, M. – Zumr, J. (eds.), *Hrabaliana. Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*. Praha, Prostor 1990.

9 Tento samizdatový sborník se později dočkal i knižního vydání. Viz Kolektiv autorů, *Masarykův sborník*. VII: T. G. M. a naše současnost (1980). Praha, Academia 1992. 552 s.; studie J. Zumra „Osudy Ústavu T. G. Masaryka“ zde na s. 481–490.

10 Devatenáctisvazkové *Sebrané spisy Bohumila Hrabala* vycházely v letech 1992–1997 v nakladatelství Pražská imaginace, nástupce samizdatové edice se stejným názvem. Jejich koncepce vycházela – v souladu s koncepcí samizdatových svazků – z chronologického uspořádání textů z „autorovy první ruky“.

Tichým, s nímž podnítil i zpracování a popularizaci dějin jednotlivých čtvrtí obvodu, především Libně. Společně organizovali exkurze po zdejších památkách i výstavy, k nimž např. v roce 1987 patřila úspěšná expozice díla fotografa Ladislava Michálka z Hrabalova okruhu, zachycujícího mizející zákoutí staré Libně. Společně také na sklonku minulého režimu podnítili a zprostředkovali udělení čestného občanství Prahy 8 Bohumilu Hrabalovi.¹¹ Nedokázali však zabránit rozsáhlé asanaci nejpitoresknější části dolní Libně na konci osmdesátých let, jíž padla za obět i jedna strana ulice Na hrázi, včetně domků Hrabalova a Zumrových.¹² Podařilo se jim zachránit pouze libeňskou synagogu, poslední připomínku někdejší libeňské židovské čtvrti, dodnes stojící nedaleko stanice metra „Palmovka“.

V roce 1988 se Josef Zumr mohl vrátit do Akademie věd, byť zatím ještě ne na své někdejší mateřské pracoviště, ale do Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, kde se zabýval působením antického kulturního odkazu na českou vzdělanost 19. a 20. století.¹³ V následujícím roce vzbudilo značný čtenářský ohlas druhé vydání *Vteřin věčnosti*, jež vyšlo již s plným jménem editora a autora předmluvy. Po listopadu 1989 přešel dr. Zumr do tehdejšího Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV, stal se nejprve jeho ředitelem a po rozdělení tohoto pracoviště na samostatné ústavy byl pak do roku 1992 ředitelem Filosofického ústavu ČSAV (nyní FLÚ AV ČR).¹⁴ Pokračoval ve své práci na poli dějin české filosofie, publikoval v odborných časopisech, knižně vydal pozoruhodnou dvojstudii *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa. Herbartismus a česká filosofie*,¹⁵ mimo jiné analyzující Masarykův vztah k herbartovcům. Externě přednášel dějiny filosofie a estetiky na Filosofické fakultě Univerzity

11 Čestné občanství Prahy 8 bylo 20. září 2022 zaslouženě uděleno také Josefu Zumrovi.

12 Libeňský domek Zumrových byl zbořen v roce 1988; díky svému výraznému místu v libeňském a pražském kulturním místopisu by měl být připomenut pamětní deskou, podobně jako dům Hrabalův. Zumrovi se přestěhovali na sídliště Invalidovna mezi Libní a Karlínem a o třicet let později odtud přesídlili do originálně řešeného střešního bytu na Žižkově. Asanace Libně sice vzala dr. Zumrovi útulný domov, ale paradoxně mu asi zachránila jeho rozsáhlou a cennou knihovnu. Při velké povodni v srpnu 2002 totiž v ulici Na hrázi vystoupila voda až do výše prvního patra a přízemní domek by bývala zcela zatopila, zatímco do nejvyššího patra panelového domu na Invalidovně nedosáhla.

13 Josef Zumr byl mimo jiné spoluautorem antologie *Antika a česká kultura* (Praha, Academia 1978), v níž v období normalizace vyšla jeho studie „Antika a česká filozofie 19. století“ – ovšem bez uvedení autorova jména.

14 Bezprostředně po svém nástupu do vedení ústavu se Josef Zumr začal aktivně věnovat také jeho ediční činnosti. Od začátku se významně podílel i na proměně *Filosofického časopisu*, jenž svým „průlomovým“ dvojčíslem, vydaným takřka bezprostředně po sametové revoluci, nastoupil cestu, po níž kráčí dodnes. Podobu *Filosofického časopisu* Josef Zumr obětavě spoluutvářel i v následujících letech, ať už na pozici zástupce šéfredaktora či jako člen redakčního kruhu, kterým je dodnes. Za to mu náleží velké uznání a dík všech jeho bývalých i současných spolupracovníků a celé redakce. Pozn. red.

15 Zumr, J., *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa. Herbartismus a česká filosofie*. Praha, Filosofia 1998.

Palackého v Olomouci, hostoval na univerzitách ve Vídni, Štýrském Hradci, Lublani i Paříži. V roce 1993 se stal řádným členem Mezinárodního filosofického institutu (Institut International de Philosophie) v Paříži.

Od přelomu let 1989–1990 se plně zapojil do procesu obnovy Ústavu T. G. Masaryka, formálně restituovaného rozhodnutím prezidenta republiky ze 4. ledna 1990. Když se v březnu 1990 – z iniciativy dr. Anny Masarykové – ustavilo nové kuratorium ústavu, byl zvolen jeho předsedou. V této funkci se pak trpělivě účastnil všech jednání o financování a odpovídajícím sídle Ústavu TGM, jež se bez viditelného úspěchu táhla řadu let, o restituci jeho archivních a knihovních fondů a posléze (1994–1995) o jeho začlenění do rámce Akademie věd jako Masarykova ústavu AV ČR při současném zachování nadačního Ústavu T. G. Masaryka. V době, kdy byl ředitelem Filosofického ústavu, poskytl v jeho budově v Jilské ulici několik místností Ústavu TGM, v nichž pak ústav (a posléze i jeho akademický protějšek) sídlil sedm let – od jara 1992 do léta 1999. Po přeměně dosavadní nadace Ústav TGM ve stejnojmennou obecně prospěšnou společnost koncem roku 2001 se stal na dalších deset let předsedou správní rady-kuratoria této společnosti.

Josef Zumr ovšem není jen protagonistou a zasvěceným pamětníkem osudů Ústavu T. G. Masaryka na konci šedesátých let a po listopadu 1989, ale i znalcem a dějepiscem celé jeho historie, kterou soustavně zpracoval v jubilejní dokumentární publikaci *Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní*, vydané v roce 2002 k sedmdesátému výročí založení instituce,¹⁶ a o deset let později i v samostatné knížce *Dějiny Ústavu T. G. Masaryka*.¹⁷

Jako renomovaný znalec Masarykova díla stanul v roce 1993 spolu s Jiřím Brabcem a Jaroslavem Opatem u zrodu souborné edice *Spisů TGM*, největšího českého edičního projektu polistopadové éry, úspěšně dokončeného a završeného roku 2023 posledním, čtyřicátým svazkem. Po celou dlouhou dobu tří desetiletí, v níž *Spisy* vycházely, byl kontinuálně členem jejich redakční rady – vedle Jiřího Brabce jako jeden ze dvou „vytrvalců“. V redakční radě *Spisů* ostatně reprezentoval i jejich vydavatele, posléze spoluvydavatele – Ústav T. G. Masaryka. Podílel se též na uspořádání několika významných vědeckých konferencí věnovaných osobnosti, činnosti a dílu T. G. Masaryka, například konference *Sto let Masarykovy „České otázky“*, konané v září 1995 v Brně, nebo velké mezinárodní konference *T. G. Masaryk, idea demokracie a současné evropanství*, uspořádané ke 150. výročí Masarykova narození ve dnech 2. – 4. března 2000 v Praze.

16 Zumr, J., Historie ústavu T. G. Masaryka. In: Broklová, E. – Hájková, D. – Tomeš, J. – Vašek, R. (eds.), *Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty*. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2002, s. 15–41.

17 Zumr, J., *Dějiny Ústavu T. G. Masaryka*. Praha, Ústav T. G. Masaryka 2012.

Josef Zumr patří k našim předním masarykovským badatelům a jako filozof vychází z Masarykova duchovního dědictví, navazuje na ně. Má však, jak už výše uvedeno, i mimořádné zásluhy na uchování a zpřístupnění Masarykova hmotného odkazu, obsahujícího v sobě velké hodnoty historické, ideové i kulturní, který sám zůstavitel lapidárně označil jako „knihy a skripta“,¹⁸ totiž Masarykovy knihovny a osobního archivu, spravovaných Ústavem T. G. Masaryka a posléze i Masarykovým ústavem (a Archivem) Akademie věd České republiky. Nikdo již nespočte, kolik času Josef Zumr v devadesátých letech strávil – spolu s Jaroslavem Opatem a Josefem Tichým, kterého ze služby libeňské kultury získal pro nejistou službu organizačního tajemníka Ústavu TGM – hledáním vhodného sídla pro tento ústav a depozitářů pro jeho archivní a knihovní fondy, ale také sháněním finančních prostředků na jejich zakoupení či pronájem. Výmluvný příklad masarykovské drobné práce v akademické oblasti! A byla to činnost nevděčná a často deprimující, když mocní a rozhodující činitelé, kteří se jinak rádi Masarykem oháněli a zaštiťovali, případně ho i citovali, hledali všechny možné výmluvy, proč nemohou (a vlastně ani nechtějí) pomoci.

Protějšek Zumrovy masarykovské činnosti představují jeho aktivity hrabalovské, počínající mnohaletými styky, osobním přátelstvím a debatami s originálním literátem a završené editorskou spoluúčastí na vydávání Hrabalových *Sebraných spisů* i publikovanými hrabalovskými reminiscencemi a reflexemi.¹⁹ Vztah obou mužů svědčí na jedné straně o múzické dimenzi filozofovy osobnosti, na straně druhé o spisovatelově filosofickém založení i bohaté znalosti této oblasti. Málokdo byl Hrabalovi tak blízký jako Josef Zumr, přestože na rozdíl od převážné většiny spisovatelova přátelského kruhu nebyl svým osobnostním habitem ani způsobem života bohem. Ať v akademické společnosti nebo v libeňském hostinci vystupoval dr. Zumr jako soliterní, jednou navenek vážný a zamýšlený, jindy laskavě vstřícný a hovorný intelektuál, jako gentleman, gentleman české filosofie.

Do vysokého věku si dr. Zumr zachoval obdivuhodnou duševní a pracovní vitalitu. Dokázal se vyrovnat i s fatální ztrátou své vzácné choti, jež kráčela po jeho boku dlouhých sedmdesát let a jež byla jeho alter ego; jistě i díky péči

18 V jednom ze svých vzkazů, adresovaných do vlasti ze švýcarského exilu v roce 1915, T. G. Masaryk žádal: „Mé knihy a skripta schovat. Čekám, že... budu prohlášen za zrádce a všechno [bude] zkonfiskováno. Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní.“ Masaryk, T. G., *V boji za samostatnost*. Ed. P. Maxa, Praha, Státní nakladatelství 1927, s. 21.

19 Z hrabalovských textů Josefa Zumra připomeňme alespoň esej *Obraz býka v díle Bohumila Hrabala*, vydaný samostatně jako samizdat v edici *Pražská imaginace* v roce 1988, či studii „Ideová inspirace Bohumila Hrabala“ ve sborníku *Hrabaliana: viz Jankovič, M. – Zumr, J. (eds.), Hrabaliana. Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala, c.d., s. 121–136*. Významu Zumrovy studie „Ideová inspirace Bohumila Hrabala“ je v tomto čísle *Filosofického časopisu* věnován článek Romana Kandy „Člověk se nemůže odpátat od epochy“. Pozn. red.

své rodiny, především dcer: docentky Ing. Hany Gattermayerové, specialistiky v oboru stavební statiky, a profesorky MUDr. Jiřiny Bartůňkové, mezinárodně renomované imunoložky. Škoda jen, že se nikdy neodhodlal sepsat své memoáry a podat autentické svědectví o peripetích svého bohatě naplněného života a o množství pozoruhodných postav, které jím prostupovaly. Mohl by to být i čtivý pendant k pamětem Iva Tretery.²⁰

U příležitosti jeho významného a neuvěřitelného životního jubilea je třeba připomenout a ocenit přínos Josefa Zumra na líše české filosofie a české literatury i jeho jedinečné místo v libeňské kulturní historii, ale také intelektuální a mravní integritu, kterou osvědčil v proměnách dob a režimů.

Josef Tomeš

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha
tomes@mua.cas.cz

20 Tretera, I., *Vzpomínky na Bohumila Hrabala a na život vůbec*. Praha – Litomyšl, Paseka 2011.